

Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar

Nyelvtudományi Doktori Iskola

Alkalmazott Nyelvészeti Doktori Program

Adrigán Zsuzsanna

Az identitás nyelvi konstitúciója

**A nyelvhasználat mint a német kisebbség etnikai identitásának
kifejeződése Pilisszentiván helyi sajtótermékeiben 1990 és 2019 között¹**

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Témavezető: Dr. habil Gerner Zsuzsanna

egyetemi docens

Germanisztika Intézet Német Nyelvészeti Tanszék

Pécs

2022

---

¹ Az értekezés címe: Zur sprachlichen Verfasstheit von Identität
Sprachgebrauch als Abdruck ethnischer Identität der deutschen Minderheit in den lokalen
Presseorganen von Sankt Iwan bei Ofen von 1990 bis 2019

Tartalom

1. A kutatás tárgya és célkitűzései.....	3
2. A kisebbségpolitikai keretfeltételek és a releváns szakirodalom áttekintése	3
2.1 A Magyarországon élő kisebbségek jogairól szóló törvények, a kisebbségi kultúra bemutatását szabályozó médiatörvény, népszámlálási adatok.....	3
2.2 A magyarországi németek nyelvhasználata, etnikai identitás, a nyelv mint identitásalakító elem.....	5
2.3 A lokális és a kisebbségi sajtó.....	6
3. Kutatási kérdések, hipotézisek, módszerek.....	7
3.1 Kutatási kérdések, hipotézisek.....	7
3.2 Kutatási módszerek.....	9
3.3 Korpusz, kódkönyv	11
4. A kutatás eredményei.....	12
4.1 A tartalomelemzés eredményei 1990. december – 1995. január, 2002. december – 2007. január és 2014. december – 2019. január között	12
4.2 A magyarországi németek etnikai identitása 1990. december – 1995. január, 2002. december – 2007. január és 2014. december – 2019. január között.....	18
4.3 A magyarországi németek nyelvhasználata 1990. december – 1995. január, 2002. december – 2007. január és 2014. december – 2019. január között	19
5. Összegzés, kitekintés	21
6. A tézisekhez felhasznált irodalom	24
7. A szerző tudományos tevékenysége	27
7.1 Konferencia-előadások az értekezés témájában	27
7.2 Konferencia-előadások egyéb témában	28
7.3 Publikációk az értekezés témájában.....	29
7.4 Publikációk egyéb témában	30

1. A kutatás tárgya és célkitűzései

2. A kisebbségpolitikai keretfeltételek és a releváns szakirodalom áttekintése

Jelen doktori értekezés egyrészt a Magyarországon élő német kisebbség 1990 és 2019 között megjelent regionális és lokális sajtótermékeinek átfogó bemutatását tűzi ki célul, hiszen a vizsgált harminc éves periódusban a német kisebbség 4 országos lapján kívül 54 regionális és helyi sajtóterméket adtak ki, amelyekben a német népcsoport nyelvhasználatára és etnikai identitására vonatkozó közlemények jelentek meg. A dolgozat célja másrészt a magyarországi németek nyelvhasználatának és etnikai identitásának vizsgálata az 1990. december és 1995. január, a 2002. december és 2007. január, valamint a 2014. december és 2019. január között Pilisszentivánon megjelent *Szentiváni újság: Pilisszentiván havilapja – Sanktiwaner Zeitung (SZ), Szentiváni Tükör – Sanktiwaner Spiegel (SP) és Szentiváni Kisbíró – Sanktiwaner Kleinrichter (SK)* sajtótermékek releváns cikkeiben diakrón dimenzióban. A kutatás a többségi és a kisebbségben lévő nyelvek egymásra való hatását, a nyelvérintkezések sajátosságait és következményeit tanulmányozza több nyelvészeti terület eredményeit és meglátásait ötvözve.

2.1 A Magyarországon élő kisebbségek jogairól szóló törvények, a kisebbségi kultúra bemutatását szabályozó médiatörvény, népszámlálási adatok

Az 1945 és 1989 közötti korszakot a német származás negatív megítélése, a német nyelv és identitás tagadása jellemezte, ebben az időszakban a magyar nyelv vált a funkcionális első nyelvvé. 1989 után a német nyelv ismerete felértékelődött, a nyelvátörökítés az oktatáson és a médiákon keresztül is fontossá vált, a magyarországi németek ismét vállalhatták sváb gyökereiket és identitásukat. Az *1993. évi LXXVII. törvény a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól* gyökeres változást jelentett a Magyar Köztársaság területén élő nemzeti és etnikai kisebbségek számára, hatályba lépése után lehetőség nyílt kisebbségi önkormányzatok alapítására, a nemzetiségi oktatás bevezetésére, a német népcsoport a médiákon keresztül is szélesebb körben reprezentálhatta magát. A *2005. évi CXIV. törvény a kisebbségi önkormányzati képviselők választásáról, valamint a nemzeti és etnikai kisebbségekre vonatkozó egyes törvények módosításáról*, továbbá a *2011. évi CLXXIX törvény a nemzetiségek*

jogairól szintén fontos mérföldkövet jelentettek a Magyarországon élő német népcsoport számára.

Az 1996. évi I. törvény a rádiózásról és televíziózásról biztosította a Magyarországon élő kisebbségek nyelvhasználatát és kulturális értékeinek bemutatását a médiában. E törvény alapján közszolgálati műsorszámnak számít különösen „a magyar és a magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek kultúráját, valamint a magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek életét, a kisebbségi álláspontokat bemutató közlés.”² „A közszolgálati műsorszolgáltató és a közműsor-szolgáltató különös figyelmet fordít [...] a nemzeti, etnikai és más kisebbségi kultúrák értékeinek megjelenítésére.”³ „A közszolgálati műsorszolgáltató kötelessége elősegíteni a magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek kultúrájának és anyanyelvének ápolását, az anyanyelvükön való rendszeres tájékoztatást. E feladatot [...] a kisebbség igényeinek megfelelő műsorszámokkal, a televízióban szükség szerint feliratozással vagy több nyelvű sugárzással teljesíti.”⁴

Az 1990. évi népszámlálási adatok alapján Magyarországon 37.511 fő vallotta magát német nemzetiségűnek.⁵ A 2001. évi népszámlálási adatok szerint 62.233 fő tartotta magát német nemzetiségűnek, 88.416 fő kötődött a német nemzetiségi kulturális értékekhez, hagyományokhoz, de mindössze 33.792 fő tartotta a német nyelvet anyanyelvének. Családi, baráti közösségben használt nyelvként 53.040 személy nevezte meg a német nyelvet.⁶ A 2011. évi népszámlálási adatok szerint – csaknem háromszor annyian, mint 2001-ben – 185.696 személy vallotta magát német nemzetiségűnek, közülük mindössze 31.231 fő tartotta a német nyelvet anyanyelvének.⁷ Ezen adatok háttérében az identitás elemeinek – mint a nyelv, a kultúra és a származás – átalakulása vélelmezhető.

A regionális és lokális sajtótermékek száma a rendszerváltás utáni években ugrásszerűen megemelkedett. A helyi és az országos média funkciója és hatósugara jelentősen eltérő, ezért a vizsgált sajtótermékek a lokális identitás fontos lenyomatai. A kisebbség nyelvének használata a csoportidentitás szimbóluma lehet.

---

² 1996. évi I. törvény a rádiózásról és televíziózásról I. fejezet 2. § 19 a) bekezdés. <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99600001.TV>

³ 1996. évi I. törvény a rádiózásról és televíziózásról B) RÉSZ 2. Cím (4) c)

⁴ 1996. évi I. törvény a rádiózásról és televíziózásról B) RÉSZ 3. Cím 26. § (1)

⁵ www.library.hungaricana.hu 19

⁶ www.nepszamlalas2001.hu 2.1, 2.2, 2.3, 2.4

⁷ https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_09_2011.pdf

2.2 A magyarországi németek nyelvhasználata, etnikai identitás, a nyelv mint identitásalakító elem

Földes (2005: 45) úgy véli, hogy a magyarországi németek által beszélt nyelv egy olyan sajátos nyelvváltozat, amely nem azonos sem a német nyelvterületen használt standard német nyelvvel, sem az ott beszélt német nyelvjárásokkal. Knipf és Müller (2021) szerint a magyarországi németek első (háború előtti) generációjának nyelvhasználatát a nyelvjárás használata jellemezte, amelyet az elsődleges szocializáció során, a magyar nyelvet pedig a munkájuk során sajátítottak el. A második (háborús) generáció az ún. néma generációnak számít, mivel számukra a német nyelv használata a közéletben nem volt megengedett, azt kizárólag családi körben beszélhették, minden többi doménben a magyar nyelvet használták. A harmadik (háború utáni) generáció többnyire két nyelven szocializálódott, de csak passzív német nyelvtudással rendelkezik, a dialektus elsajátítása elsősorban receptív módon történt. A negyedik és ötödik generáció tagjai nyelvi szempontból asszimilálódtak: nem beszélnek a dialektust, a németet mint idegen nyelvet az iskolai tanulmányaik során sajátították el és lehetőségük volt azt német nemzetiségi iskolában ill. ösztöndíjak megpályázásával német nyelvterületen tanulni. E két generáció érdeklődést mutat a német nyelv és a német nyelvű kultúra iránt (Knipf und Müller 2021: 17-18). Gerner (2015) szerint a nyelvi érintkezés hatásának két végpontja a nyelvmegtartás és a nyelvvesztés, melyek mértéke számos objektív tényezőtől függ, mint az etnikai összetétel, a településszerkezet, a felekezeti hovatartozás, az etnikai szegregáció, a társadalmi szerkezet, az urbanizáció, a mobilitás, a népcsoport politikai képviselete, az autonómia, a nyelvi normák, a nyelvi domének megoszlása, a kétnyelvűség mértéke, valamint az oktatáspolitikai. A szubjektív tényezők, mint a szociokulturális identitás, az attitűdök, a nyelvi és a helyhez fűződő lojalitás szintén befolyásolják a nyelvmegtartást illetve a nyelvvesztést (Gerner 2015: 52-56). Ezen tényezők hatással vannak a Magyarországon élő német kisebbség nyelvi állapotára is.

A dolgozat Isajiw (1993) identitáskonceptiójából indul ki, aki egyéni és társadalmi szintű etnicitást különböztet meg. Az individuum etnikai hovatartozását egész élete során a kultúra határozza meg. Az egyén kulturális viselkedése a szimbolikus minták kódrendszerében szerzett tapasztalatokat jelenti. Az azonos kulturális csoporthoz tartozó egyének etnikai hovatartozása különböző lehet. Az etnikai csoport meghatározásában külső és belső szempontok egyaránt szerepet játszanak. Barth (1969) nyomán a belső szempontok alatt az etnikum szociálpszichológiai határait érti, amelyek meghatározzák a csoporthoz való tartozást. Ebben az összefüggésben létezik egy belső etnikai határ (az etnikai csoporttal) és

egy külső etnikai határ (az etnikai csoport nélkül). A *belső határok* a csoportba való belépést jelentik, ami meghatározza az önazonosságot. Ez alatt az etnikai csoport iránti szimpátia és lojalitás értendő. A *külső határok*, amelyeket kívülállók határoznak meg, a csoporttagságból való kizárást szimbolizálják. Isajiw (1993) az etnikai identitás külső és belső aspektusait különbözteti meg: a külső szempontok közé tartoznak az etnikai csoport által használt nyelv, a hagyományok ápolása (1), az etnikai csoport személyes hálózataihoz, mint a családhoz és a barátokhoz való tartozás (2), az intézményesített szervezetekben való tagság, a média alakítása, az etnikai csoport egyházi és az iskolai rendezvényeken való részvétele (3), önkéntes tagság egyesületben vagy ifjúsági szervezetben (4), valamint részvétel a kisebbség által támogatott rendezvényeken (5). A *belső aspektusokhoz* az egyén elképzelései, gondolatai, attitűdjei és érzései tartoznak, ezeken belül kognitív, morális és emocionális tényezőket nevez meg. A *kognitív szempontok* az önkép és az etnikai csoportról, ill. annak örökségéről és történelméről alkotott kép; az *erkölcsi aspektusok* a viselkedés és az etnikai csoport iránti elkötelezettség, pl. az endogámia és az etnikai csoport nyelvének átadása a következő generációknak. Az etnikai identitás *affektív aspektusaihoz* a csoporthoz való tartozás érzése (biztonságérzet és az etnikai csoport többi tagja iránti szimpátia), továbbá a csoporton belüli komfortérzet tartozik (Isajiw 1993: 3-9). Seewann (2000: 9) szerint az identitás az önértelmezés és az egyén mások általi interpretációjának egymásra ható eredménye, amelynek diakron (származás, életcél) és szinkron dimenziója (az egyén szemléletének kifejezése a környezetéhez való viszonyrendszerrel) is van. Bindorffer (2001) a magyarországi németek kettős – magyar és magyarországi német – identitásáról beszél. Szerinte a sváb identitás nem kollektív, hanem lokális, ezért is releváns a lokális periodikákat vizsgáló kutatás.

2.3 A lokális és a kisebbségi sajtó

Eurich (1983) úgy véli, hogy a regionális és lokális periodikák olvasói az újságcikkek helyi vonatkozásával szólíthatók meg. Az „alternatív” kommunikáció ezen formája „bizonyos személyek és csoportok szócsöveként” működik (Eurich 1983: 15-16). A helyi közélet Herrmann (1993: 216-233) alapján olyan identifikációs referenciaszintekkel rendelkezik mint a régió, a szülőföld és a nyelvjárás. Herrmann (1993) úgy véli, hogy az érték- és normakészlet a környező társadalmi rendszertől függ, a témák is a lokális életvilághoz alkalmazkodnak, így a helyi valóságról szóló információkat a lokális sajtótermékekben szüretlenül adják vissza, és a közvetlen környezettől való függés miatt kevés saját kezdeményezésű újságcikk jelenik meg

(Herrmann 1993: 246-248). Faulstich (2002: 279) szerint a helyi lapok újságíróinak alá kell rendelniük magukat az adott településen uralkodó társadalmi tényezőknek. Az országos és a lokális sajtótermékek témáiban azok hatótávolsága jelenti a legnagyobb különbséget (Eurich 1983: 26).

Toggenburg és Rautz (2010: 168) nézete szerint a nyelvelsajátítás, az identitás és a nyelvmegőrzés szempontjából a kisebbség nyelvén megjelent médiatartalmak központi jelentőségűek. A média által elősegíthető az egyén társadalomba való integrációja és fejlődése (McQual 2003: 70). Klein (2015) szerint a média szociális intézményként is működik, így az hozzájárul a saját csoporttal való azonosuláshoz. A kisebbség sajtója Papp (2014: 17) alapján sajátos médiakeretet jelöl ki, és az etnikai csoport sajtójának kulturális, identitásközvetítő és -erősítő szerepe is van.

A kisebbségek számára kiadott sajtótermékek nagy jelentőségűek, mivel az országos lapok kis mértékben foglalkoznak az őket érintő kérdésekkel és témákkal. Ha a kisebbségi médiában az adott népcsoport nyelvén történik a hírközlés, az olvasók nyelvi kompetenciája is befolyásolható. A kisebbség számára kiadott periodikák sajtószövegeibe az érintett népcsoport számára releváns témák kerülnek be, ami által elősegíthető a csoporton belüli információáramlás és erősíthető a csoport-összetartozás.

3. Kutatási kérdések, hipotézisek, módszerek

3.1 Kutatási kérdések, hipotézisek

A kutatás központi kérdése, hogy a társadalmi- és a jogi keretfeltételek milyen módon befolyásolták a periodikák nyelvét és tartalmát, mely témák foglalkoztatták a magyarországi németeket a politikai rendszerváltástól az első kisebbségi választásokig terjedő időszakban, az *1993. évi LXXVII. törvény a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól* hatályba lépése után, a *2005. évi CXIV. törvény a kisebbségi önkormányzati képviselők választásáról, valamint a nemzeti és etnikai kisebbségekre vonatkozó egyes törvények módosításáról* előtt és után, illetve a *2011. évi CLXXIX törvény a nemzetiségek jogairól* hatályba lépése után. A kutatás továbbá arra keresi a választ, hogy milyen médiakeretet jelölnek ki a helyi sajtóorgánumok, van-e a vizsgált periodikáknak identitásképző szerepe, s ha igen, milyen módon tükröződik az a vizsgált korpuszban. Az értekezés a magyarországi németek többnyelvűségét és a nyelvváltozatok használatát vizsgálja diakrón dimenzióban a *Szentiváni újság: Piliszentiván havilapja – Sanktiwaner Zeitung*, a *Szentiváni Tükör – Sanktiwaner Spiegel* és a *Szentiváni Kisbíró – Sanktiwaner Kleinrichter* periodikák releváns sajtószövegeiben az 1990. december – 1995.

január, a 2002. december – 2007. január és a 2014. december – 2019. január közötti (háromszor 50 hónapos) időszakokban.

A kutatás alaphipotézise, hogy a helyi sajtótermékek a bennük található tartalmak által jelentős szerepet játszanak a nyelvmegőrzésben és a magyarországi németek identitásának alakításában. Az identitást kifejező elemek a három évtized alatt jelentősen megváltoztak.

1. kutatási kérdés: *Milyen módon láttatja magát a Magyarországon élő német kisebbség 1990 és 2019 között Pilisszentiván sajtóorgánumaiban?*

– Mennyiben változtak meg a magyarországi németekről írt sajtószövegek a három vizsgált periódusban a tartalom tekintetében?

– Mi befolyásolta a vizsgált periodikák témaválasztását?

1. hipotézis: *A német kisebbség az 1989/90. évi politikai rendszerváltás után a vizsgált újságokban nagyon erősen képviseli magát, ami a következő két periódusban egyre gyengébb lesz. Az első vizsgált időszakban (1990. december – 1995. január) elsősorban a származás, a kitelepítés, a nemzeti újraorientáció, a nyelvjárás használata és az anyanyelvtel való kapcsolatfelvétel domináltak. A második (2002. december – 2007. január) és a harmadik vizsgált periódusban (2014. december – 2019. január) a kulturális tradíciók ápolása és azok továbbadása voltak a leggyakoribb témák. Az újságcikkek témaválasztását a mindenkori aktuális kisebbségi politika és az újságok kiadói határozták meg.*

2. kutatási kérdés: *Lehet-e a sajtóorgánumoknak identitásképző vagy identitásformáló funkciója?*

– Milyen módon tematizálódik a korpuszban a német kisebbség etnikai identitása?

– Milyen identitásmarkerek voltak jellemzőek a három különböző időszakban? Hogy változtak azok a 30 éves periódus során?

2. hipotézis: *A helyi sajtótermékek identitásképző és identitásformáló funkciót tölthetnek be azáltal, hogy nagyobb hatást gyakorolnak az érintett közösség tagjaira, mint az országos lapok. A három vizsgált időszakra különböző identitásmarkerek jellemzők.*

3. kutatási kérdés: *Milyen potenciállal rendelkezett a nyelv a német nemzetiség identitásának kialakításában 1990 és 2019 között?*

– Az etnikai identitásnak feltétele-e a német nyelv használata?

– Milyen módon tükröződik a nyelvi tudatosság (kétnyelvűség, anyanyelvhez való kötődés) a vizsgált tartalmakban?

Hipotézis: *Míg közvetlenül a politikai rendszerváltást követő években a nyelvjárás ismerete a Magyarországon élő német népcsoport identitástudatának feltétele volt, a második időszakban már nem azonosulnak azzal, és a harmadik periódusban a német nyelv ismerete nélkül is vallhatják magukat magyarországi németeknek. A nyelvhasználattal szembeni beállítottság (attitűd), továbbá a standard német nyelv és a nyelvjárás használata expliciten tükröződik a vizsgált tartalmakban azáltal, hogy az idő múlásával egyre kevésbé használják azokat. Az (egykori német) anyanyelv- és a nyelvjárásvesztés folyamata nem visszafordítható. Feltételezhető, hogy a német nyelvű sajtószövegek száma 1990. december és 1995. január között volt a legmagasabb, 2002. december és 2007. január között a második legmagasabb, míg a 2014. december és 2019. január közötti periódusban a legalacsonyabb.*

3.2 Kutatási módszerek

A dolgozat egyik nívója, hogy egy terjedelmes fejezetben bemutatja azon 54 regionális és lokális sajtóorgánumot, amelyekben a magyarországi németiség nyelvhasználatára és etnikai identitására vonatkozó fontos információk érhetőek tetten. E periodikák feltárásának első lépése a dokumentumelemzés volt: a Magyarországi Németek Országos Önkormányzatának 2000., 2002., 2003., 2004., 2005., 2006., 2007., 2008., 2009., 2010., 2011., 2012., 2013., 2014., 2015., 2016. és 2017. évi jegyzőkönyvei, valamint Rózsa (2006), Akstinat (2012) és Fejér megye sajtóbibliográfiája⁸ kerültek tanulmányozásra. Ezt követően 27 félig strukturált interjú készült az újságok egykori és jelenlegi főszerkesztőivel, amelynek során a hólabda módszer alapján további információk gyűjtése történt a vizsgált periódusban megjelent helyi sajtóorgánumokról. 2017 és 2022 között került sor a periodikák felkutatására az Országos Széchényi Könyvtárban, mivel az értekezésben bemutatásra kerülő országos, regionális és lokális sajtótermékek nagy része online nem elérhető. A periodikák megismerése után volt lehetséges a korpusz kiválasztása. A kutatás kvantitatív és kvalitatív elemző módszerek összekapcsolásával valósult meg, az újságok főszerkesztőivel készített strukturált interjúk (Schlobinski 1995, Kvale 2005) után a korpusz tartalmának elemzése (Rössler 2005) következett. A korpuszba tartozó sajtószövegek nyelvének kvantitatív vizsgálatához az újságcikkek az alábbi nyelvi kategóriák alapján kerültek besorolásra: 1. Standard német 2. Nyelvjárás 3. Standard német, nyelvjárás 4. Standard német, nyelvjárás (tükörfordítás) 5. Nyelvjárás, standard német 6. Standard német, magyar 7. Standard német, magyar (tükörfordítás) 8. Magyar, standard német 9. Magyar, nyelvjárás 10. Magyar. Az

---

⁸ <http://www.vmk.hu/user/browser/File/markybalazs/sajtobibliografia-fm.pdf>

elemzés egysége az újságcikk. A tartalomelemzés Schlobinski (1996: 169) szerint nem a nyelvi szerkezetekre és a szemantikai ill. pragmatikai szint kapcsolódásaira, hanem a szövegek tartalmának rekonstrukciójára fókuszál. Géring (2014) alapján a korpusz folyamatos szisztematikus interpretációja révén a szövegen túlmutató jelenségekkel kapcsolatban is következtetések vonhatók le. Nagyon alapos és következetes módszertani kivitelezést igényel, hogy a szövegek textuális mezőjéből az azt körülvevő társadalmi kontextus-mezőre átvitt következtetések valóban megbízhatóak és érvényesek legyenek (Géring 2014: 94). Az értekezésben a tartalomelemzés kvantitatív és a kvalitatív módszerekkel történt, amely a korpusz részletes vizsgálatát szolgálja, célja annak kontextusában társadalmi jelenségek megismerése és megértése.

3.3 Korpusz, kódkönyv

A korpusz kialakítása rétegzett mintavétellel történt, melyet az 1990. december – 1995. január, a 2002. december – 2007. január és a 2014. december – 2019. január közötti időszakokban a *Szentiváni újság: Pilisszentiván havilapja – Sanktiwaner Zeitung*, a *Szentiváni Tükör – Sanktiwaner Spiegel* és a *Szentiváni Kisbíró – Sanktiwaner Kleinrichter* periodikákban megjelent összes német nyelvű cikk, a német nyelvű irodalmi szemelvények, a Magyarországon élő német kisebbség számára releváns magyar nyelvű sajtószövegek, valamint a német nyelvterületen megjelent lapokból, a magyarországi németek országos periodikájából, a *Neue Zeitung*-ból és egyéb más Magyarországon megjelent kiadványokból átvett szövegek képezik.

1990. december – 1995. január	2002. december – 2007. január	2014. december – 2019. január
<i>Szentiváni újság: Pilisszentiván havilapja – Sanktiwaner Zeitung (SZ)</i> 193 újságcikk 391 szó/újságcikk 199 oldal	<i>Szentiváni újság: Pilisszentiván havilapja – Sanktiwaner Zeitung (SZ)</i> 76 újságcikk 258 szó/újságcikk 66 oldal	<i>Szentiváni újság: Pilisszentiván havilapja – Sanktiwaner Zeitung (SZ)</i> 168 újságcikk 682 szó/újságcikk 320 oldal
	<i>Szentiváni Kisbíró – Sanktiwaner Kleinrichter (SK)</i> 83 újságcikk 137 szó/újságcikk 41 oldal	
	<i>Szentiváni Tükör – Sanktiwaner Spiegel (SP)</i> 93 újságcikk 223 szó/újságcikk 63 oldal	
Összesen: 193 újságcikk 199 oldal	Összesen: 252 újságcikk 170 oldal	Összesen: 168 újságcikk 320 oldal
Összesen: 613 újságcikk 689 oldal		

1. táblázat A Magyarországon élő német kisebbség számára releváns sajtószövegek száma és terjedelme Pilisszentiván sajtótermékeiben 1990. december – 1995. január, 2002. december – 2007. január és 2014. december – 2019. január között

A szövegtesten a közleményekben előre meghatározott témák előfordulási gyakoriságának vizsgálatára került sor, melyhez a próbakódolást⁹ követően tíz kategóriához az alábbi főcímeikkel magyar és német nyelven kódkönyv készült: 1. Identitás 2. Származás 3. Nyelvhasználat 4. Nyelvoktatás 5. Történelmi események 6. Kisebbségi/nemzetiségi politika 7. Hagyományok ápolása 8. Kapcsolat az anyanemzettel 9. A többségi társadalommal való kapcsolat 10. Utánpótlás képzés. A kvantitatív módszert a kvalitatív interpretatív elemzés követi, hiszen a szöveg annak a társadalomnak a leképeződése, amely kontextusában létrejött.

4. A kutatás eredményei

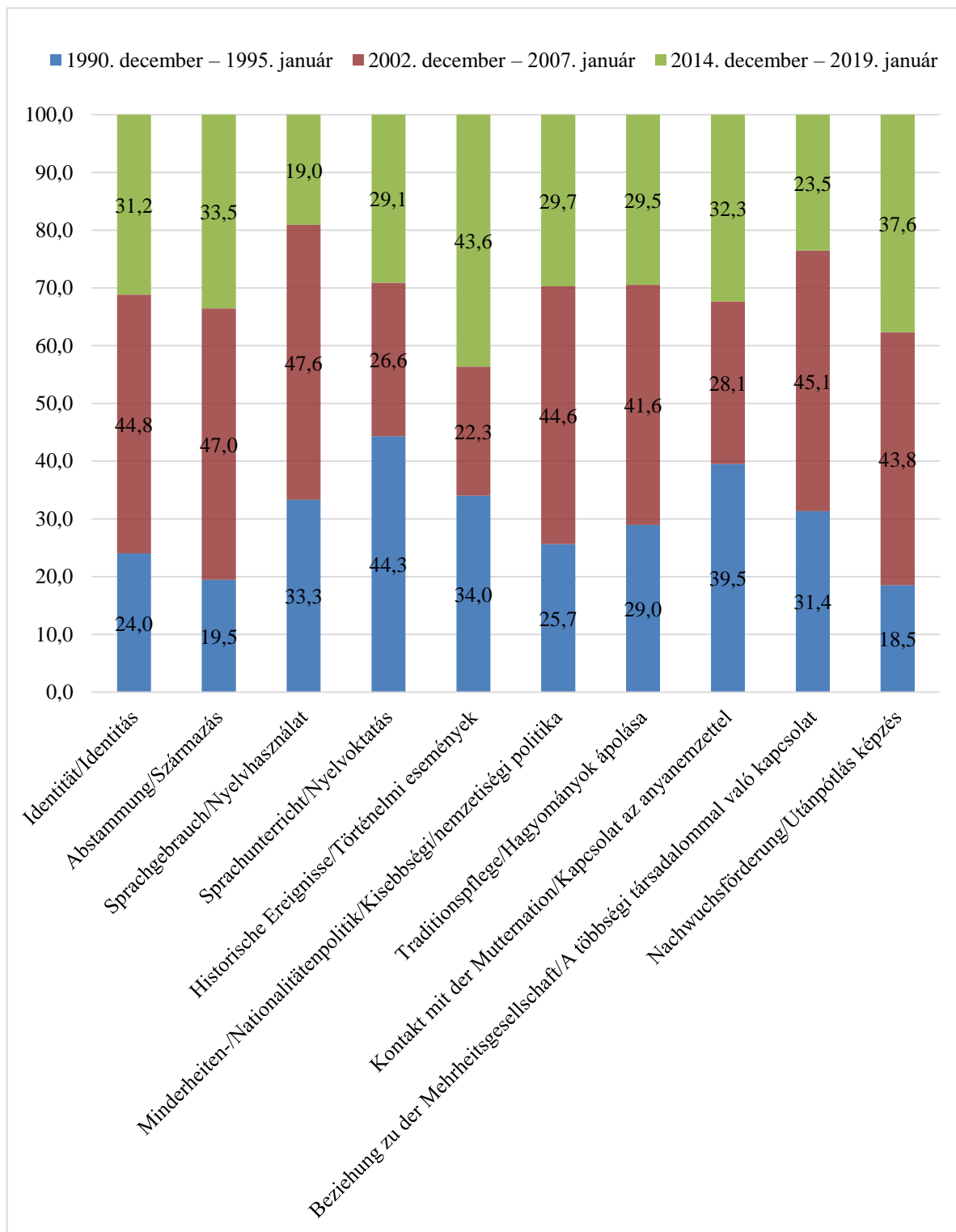
4.1 A tartalomelemzés eredményei 1990. december – 1995. január, 2002. december – 2007. január és 2014. december – 2019. január között

Az első kutatási kérdésre adott válasz:

A hipotézis, hogy a német nemzetiség Pilisszentiván sajtótermékeiben az első vizsgált periódusban képviseli magát leginkább és a következő két periódusban egyre kevésbé, részben elvethető, ugyanis az első vizsgált időszakban 193 újságcikk (199 oldal), a másodikban 252 újságcikk (170 oldal) és a harmadikban 168 újságcikk (320 oldal) jelent meg a német kisebbségről. Az újságcikkek száma a második vizsgált időszakban volt a legmagasabb, de a korpuszba tartozó sajtószövegek terjedelme a harmadik periódusban volt a legnagyobb.

---

⁹ A próbakódolás helye és ideje: Goethe Universität Frankfurt am Main és PTE doktorandusz-workshop, Pécsi Tudományegyetem Germanisztika Intézet, 2018. október 3-4.

1. ábra A tartalomelemzés kategóriáinak előfordulása százalékban Pilisszentiván sajtótermékeinek releváns újságcikkeiben az 1990. december – 1995. január, a 2002. december – 2007. január és a 2014. december – 2019. január közötti időszakokban

A tartalomelemzés eredményeit tekintve a vizsgált időszakokban jelentős különbségek mutatkoznak:

Az 1990. december és 1995. január között megjelent sajtószövegekben nagy hangsúlyt fektettek a magyarországi német származás tudatosítására és az elődök tiszteletére. A *Szentiváni újság: Pilisszentiván havilapja – Sanktiwaner Zeitung* periodikában a több évtizedig tartó asszimilációs nyomás, a gyökerek keresése, az önmeghatározás, a kettős identitás, a visszaszerzett identitás, a magyarországi német identitás tagadása ill. elvesztése egyforma gyakorisággal előforduló témák voltak. Az első periódus sajtószövegeiben gyakran megjelentek az aktuális kisebbségpolitikai kérdések: a német kisebbség számára biztosított új törvényi keretfeltételek, a kárpótlási törvény, a magyarországi németek 1993. december 10-11. napokon megtartott közgyűlése, az *1993. évi LXXVII. törvény a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól*, a kisebbségi önkormányzatok képviselőinek választása és Pilisszentiván első kisebbségi önkormányzatának feladatai. Ebben az időszakban terjedelmes cikkek jelentek meg a hagyományokról, amelyeket Pilisszentiván idősebb lakói meséltek el helyi nyelvjárásban. A németországi Marktleugast testvértelepüléssel való kapcsolat ápolása révén az anyanemzettel való kötelék szorosabbá válhatott, ami a német nyelv gyakorlására is lehetőséget biztosított. Az első vizsgált időszak témáit továbbá az elődök anyanyelve, a helyi nyelvjárás megőrzésére való törekvés jellemezte.

2002. december és 2007. január között a *Szentiváni újság: Pilisszentiván havilapja – Sanktiwaner Zeitung*, a *Szentiváni Tükör – Sanktiwaner Spiegel* és a *Szentiváni Kisbíró – Sanktiwaner Kleinrichter* periodikákban a kulturális tradíciók ápolása (a Vegyeskórus, a Dalkör és a Nemzetiségi Táncsoport tevékenysége, a Neubrandt házaspár „A magyarországi Németiségért Arany Dísztüvel” való kitüntetése, Mirk Mária kitüntetése a példaértékű hagyományörzés elismeréseként, a budaörsi passió, szokások az év során), a nyelvjárás (a pilisszentiváni dialektus kihalása, német nyelvű szavalóversenyek), a származás (az ősök kultúrája), az utánpótlás képzés (nemzetiségi tábor a Tájházban), az identitás (Szabó Dezső *Magyar tragédia III. Németországi Európában – Svábsors Magyarországon* c. filmje), az anyanemzettel való kapcsolattartás (15 éves a partnerkapcsolat Marktleugast településsel) és a kisebbségi politika tartoztak a leggyakrabban előforduló témák közé. A *2005. évi CXIV. törvény a kisebbségi önkormányzati képviselők választásáról, valamint a nemzeti és etnikai kisebbségekre vonatkozó egyes törvények módosításáról* számos új szabályozást eredményezett, mivel a nemzetiségek képviselőinek a nemzetiségi névjegyzékbe vételhez regisztráció vált szükségessé. Az újságokban tájékoztatták a község lakóit az aktuális nemzetiségi választásokról és a helyi nemzetiségi önkormányzati választásokról.

2014. december és 2019. január között a hagyományok ápolása (a Nemzetiségi Tánccsoport 20 éves tevékenysége, a Helytörténeti Egyesület 10 éves fennállása, a fűvószenekar tevékenysége, az ima- és miseénekkönyv kiadása, Pilisszentiván családkönyvének megjelenése, a Blickpunkt naptár, a magyarországi német népviselet napja, a Helytörténeti Egyesület által szervezett kiállítások, a sváb főzőtanfolyam), az utánpótlás képzés (Marlok Jessica kitüntetése a Koch Valéria díjjal), a származás (a nemzetiségi tanösvény felavatása, látogatás magyarországi németek által lakott településeken), a kapcsolattartás az anyanemzettel (30 éves testvértelepülési kapcsolat Marktleugasttal), a nyelvhasználat (mönchengladbachi diákcsere), a történelmi események (helytörténet, a 2. világháború utáni események, megemlékezés a kitelepítés 70. évfordulójáról) és a nyelvoktatás (nemzetiségi oktatás, nyelvvizsgák, német nyelvi versenyek) témákon volt a hangsúly.

Feltételeztük, hogy az első periódusban a leggyakoribb téma a *származás* volt. A tartalomelemzés eredményei alapján a *származás* kategória előfordulásának gyakorisága az első periódusban 19,5% értékkel a legalacsonyabb, a másodikban 44,8% értékkel a legmagasabb és a harmadikban 31,2% értékkel a második legmagasabb volt.

A *nyelvhasználat* téma nem az első periódusban (33,3%) – mint ahogy azt a hipotézisben feltételeztük –, hanem a második vizsgált időszakban (47,6%) fordult elő a leggyakrabban.

Beigazolódtak azon feltevések, hogy a *hagyományápolás* téma a második periódusban volt a leghangsúlyosabb (41,6%); az első vizsgált időszakban a cikkek 29,0%-ában, a harmadikban azok 29,5%-ban fordultak elő. Nem az első periódus sajtószövegei (34,0%) foglalkoztak a legnagyobb arányban a *történelmi események* témával, mint a 2. világháború, és a kitelepítés – ahogy azt feltételeztük –, hanem a harmadik vizsgált időszakban jelentek meg.

Az *utánpótlásképzés* nem a harmadik (37,6%), hanem a második periódusban (43,8%) számított különösen fontos témának.

A *többségi társadalommal való kapcsolat* volt a legritkábban előforduló téma, ami a 613 sajtószövegből álló korpusz mindössze 51 újságcikkében (8,2%) jelent meg: az első vizsgált időszakban 16 (8,3%), a másodikban 23 (9,1%), harmadikban 12 (7,1%) sajtószövegben.

A hipotézis, hogy az újságcikkek témájának választását a mindenkor aktuális kisebbségi politika és az újságok kiadója befolyásolta, részben igazolható. Az első periódusban a pilisszentiváni helyi lap szerkesztése nem előre meghatározott koncepció

szerint történt és az újságírók önkéntes alapon dolgoztak. A sajtószövegek témáját mindhárom vizsgált időszakban az aktuális kisebbségpolitika, az újságcikkek szerzőinek érdeklődése, valamint az olvasók elvárásai határozták meg.

1990. december – 1995. január	2002. december – 2007. január	2014. december – 2019. január
<i>Szentiváni újság: Pilisszentiván havilapja – Sanktiwaner Zeitung (SZ)</i>	<i>Szentiváni újság: Pilisszentiván havilapja – Sanktiwaner Zeitung (SZ)</i>	<i>Szentiváni újság: Pilisszentiván havilapja – Sanktiwaner Zeitung (SZ)</i>
5 cikk a <i>Neue Zeitung</i> lapból Nyelv: standard német	0 cikk a <i>Neue Zeitung</i> lapból	0 cikk a <i>Neue Zeitung</i> lapból
8 cikk Németországban megjelent újságokból Nyelv: standard német	0 cikk Németországban megjelent újságokból	2 cikk Németországban megjelent újságokból Nyelv: 1 cikk: magyar 1 cikk: standard német, magyar tükröfordítás
1 cikk Magyarországon kiadott könyvből Nyelv: magyar	2 cikk Magyarországon kiadott könyvekből Nyelv: standard német	6 cikk Magyarországon kiadott könyvekből Nyelv: magyar, standard német
	<i>Szentiváni Tükör – Sanktiwaner Spiegel (SP)</i>	
	3 cikk a <i>Neue Zeitung</i> lapból Nyelv: standard német	
	1 cikk Németországban megjelent újságból	
	8 cikk Magyarországon kiadott könyvekből Nyelv: 7: standard német 1: magyar	
	<i>Szentiváni Kisbíró – Sanktiwaner Kleinrichter (SK)</i>	
	0 cikk a <i>Neue Zeitung</i> lapból	
	0 cikk Németországban megjelent újságokból	
	0 cikk Magyarországon kiadott könyvekből	
Összesen: 14 Százalékos arány: 7,3%	Összesen: 14 Százalékos arány: 5,6%	Összesen: 8 Százalékos arány: 3,6%
Összesen: 36 újságcikk		

2. táblázat *A Neue Zeitung* lapból, Németországban megjelent sajtótermékekből és Magyarországon kiadott könyvekből átvett újságcikkek száma és nyelve Pilisszentiván periodikáiban 1990. december – 1995. január, 2002. december – 2007. január és 2014. december – 2019. január között

Pilisszentiván sajtótermékeiben az első két periódusban jelent meg a legtöbb egyéb kiadványból átvett szöveg: A magyarországi németek országos lapjából 1990. december és 1995. január között öt, 2002. december és 2007. január között három újságcikket publikáltak, amelyek nyelve standard német volt. Az első periódusban nyolc cikk került átvételre Németországban megjelent újságokból, a másodikban egy, a harmadikban kettő. Magyarországon kiadott könyvekből az első vizsgált időszakban egy, a másodikban tíz, a harmadikban hat szöveg jelent meg Pilisszentiván periodikáiban.

A három különböző etapban megjelent német nyelvű irodalmi szövegek száma szintén összehasonlításra került.

1990. december – 1995. január	2002. december – 2007. január	2014. december – 2019. január
<i>Szentiváni újság:</i> <i>Pilisszentiván havilapja – Sanktiwaner Zeitung (SZ)</i> 20 irodalmi szöveg Nyelv: 18: standard német 2: dialektus	<i>Szentiváni újság:</i> <i>Pilisszentiván havilapja – Sanktiwaner Zeitung (SZ)</i> 15 irodalmi szöveg Nyelv: 14: standard német 1: standard német és magyar	<i>Szentiváni újság:</i> <i>Pilisszentiván havilapja – Sanktiwaner Zeitung (SZ)</i> 0 irodalmi szöveg
	<i>Szentiváni Kisbíró – Sanktiwaner Kleinrichter (SK)</i> 0 irodalmi szöveg	
	<i>Szentiváni Tükör – Sanktiwaner Spiegel (SP)</i> 21 irodalmi szöveg Nyelv: standard német	
Összesen: 20 Százalékos arány a vizsgált időszakban: 10,4%	Összesen: 36 Százalékos arány a vizsgált időszakban: 14,3%	Összesen: 0 Százalékos arány a vizsgált időszakban: 0,0%
Összesen: 56 irodalmi szöveg/részlet irodalmi szövegekből		

3. táblázat *Az irodalmi szövegek száma és nyelve Pilisszentiván periodikáiban 1990. december – 1995. január, 2002. december – 2007. január és 2014. december – 2019. január között*

1990. december és 1995. január között a *Szentiváni újság: Pilisszentiván havilapja – Sanktiwaner Zeitung* periodikában 18 irodalmi szöveg jelent meg standard német nyelven és kettő nyelvjárásban. A három periódus közül 2002. december és 2007. január között jelent meg Pilisszentiván sajtótermékeiben (*Szentiváni újság: Pilisszentiván havilapja – Sanktiwaner Zeitung, Szentiváni Tükör – Sanktiwaner Spiegel, Szentiváni Kisbíró –*

Sanktiwaner Kleinrichter) a legtöbb irodalmi szemelvény: 36 irodalmi szöveg, amelyek az ebben az időszakban megjelent összes cikk 14,3%-át teszik ki.

A harmadik vizsgált időszakban a *Szentiváni újság: Pilisszentiván havilapja* – *Sanktiwaner Zeitung* periodikában nem jelentek meg irodalmi szemelvények.

4.2 A magyarországi németek etnikai identitása 1990. december – 1995. január, 2002. december – 2007. január és 2014. december – 2019. január között

A második kutatási kérdésre adott válasz:

A hipotézis, hogy a pilisszentiváni lokális sajtótermékek identitásképző- és formáló szerepet tölthetnek be, igazolható. A helyi újságok az érintett település lakosai számára nagyobb hatással lehetnek, mint az országos periodikák. A három periódusra különböző identitásmarkerek voltak jellemzők: Az idő előrehaladtával a belső identitásjelölőket felváltják a külső aspektusok. A német származásúak a rendszerváltás és különösen az *1993. évi LXXVII. törvény a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól* törvény elfogadása után prezentálhatták magukat a médiában a Magyarországon élő német kisebbség, a többségi társadalom és az anyanemzet felé. Ez az eufória érzékelhető az első vizsgált periódusban, amikor nyíltan felvállalhatták származásukat, és ehhez a helyi sajtó nagyon jó lehetőséget kínált.

1990. december és 1995. január között a vizsgált tartalmak nagyon gyakori témája volt a német nyelv, elsősorban a nyelvjárás használata. A vizsgált tartalmak alapján a nyelv számított a legfontosabb identitásjelölőnek, mert a standard német nyelv és a nyelvjárás ismerete nélkül a magyarországi németek teljesen asszimilálódnának a többségi társadalomba. Az első vizsgált időszak meghatározó témája a német *származás* mint belső identitásjelölő volt. A német nyelv használatának lehetőségét és a közös származás tudatosítását a *németországi testvértelepüléssel való kapcsolat* is elősegítette.

Ennek ellenére a 2002. december és 2007. január közötti periódusban a *származás* (47,0%) és *identitás* (44,8%) témák nagyobb szerepet kaptak, mint az első időszakban, ahol a *származás* a sajtószövegek 19,5%-ában, az *identitás* pedig az újságcikkek 24,0%-ában fordult elő. Az etnikai identitás külső aspektusainak gyakorisága, mint az egyesületi tagság és a *hagyományok ápolása* a második vizsgált periódusban volt a legmagasabb (41,6%). Az adatok alapján a hipotézis ezen része elvethető.

2014. december és 2019. január között szintén nagy hangsúlyt kapnak az etnikai identitás külső aspektusai, a *hagyományok ápolása* téma előfordulásának gyakorisága ebben a periódusban 29,5% volt. Az etnikai identitás belső aspektusai, mint az egyén gondolatai, attitűdjei és érzelmei (Isajiw 1993) a harmadik periódusban kevésbé jelentős szerepet kapnak, mint az előző két vizsgált időszakban.

4.3 A magyarországi németek nyelvhasználata 1990. december – 1995. január, 2002. december – 2007. január és 2014. december – 2019. január között

A harmadik kutatási kérdésre adott válasz:

A magyar nyelvű sajtószövegek száma a 30 éves periódus során az idő előrehaladtával megemelkedett, amelynek okai a cikkek szerzőinek és az olvasók nem megfelelő szintű német nyelvi kompetenciája, továbbá Pilisszentiván önkormányzatának azon kívánsága lehet, hogy a közlemények magyar nyelven jelenjenek meg.

Igazolódott a hipotézis, hogy a rendszerváltást követő időszakban a nyelvjárás ismerete a magyarországi németiséghez való tartozás feltételének számított, és hogy a második illetve a harmadik periódusban a német nyelv ismerete nélkül is lehet azonosulni a magyarországi német identitással.

Pilisszentivánon az 1990-es években és 2007-től voltak a helyi nyelvjárás megőrzésére irányuló törekvések: 1991. márciusában kezdődtek a *Muttersprachverein* [Anyanyelvi egyesület]¹⁰ rendezvényei a dialektus gyakorlása céljából. 2007. januártól kezdő és haladó nyelvjárás-tanfolyamok indultak a Tájházban.¹¹ A vizsgált sajtószövegek alapján az első periódusban a német nyelv használata a kisebbséghez való tartozás feltételének számított, a település lakóit gyakran ösztönzik a helyi nyelvjárás továbbadására a fiatalabb generációk részére. A második és a harmadik vizsgált időszakban a német nyelvtudás nem számít elsődleges identitásjelölőnek. A nyelvi attitűd, a standard német nyelv és a dialektus használata explicit módon tükröződnek a sajtószövegek nyelvében azáltal, hogy az idő előrehaladtával egyre kevesebb újságcikk jelenik meg német nyelven.

---

¹⁰ Deutscher „Muttersprachverein“ gegründet SZ I/3: 9

¹¹ Sváb nyelvtanfolyam SK IV/ 1: 5

	Újság- cikkek száma 1. periódus	Újság- cikkek száma 2. periódus	Újság- cikkek száma 3. periódus	Gyakoriság százalékban 1. periódus	Gyakoriság százalékban 2. periódus	Gyakoriság százalékban 3. periódus										
Szentiváni újság: Pilisszentiván havilapja – Sanktiwanner Zeitung, Szentiváni Tükör– Sanktiwanner Spiegel, Szentiváni Kisbíró – Sanktiwanner Kleinrichter	193	252	168	100%	100%	100%	Standard német	Dialektus	Standard német, dialektus (tükörfordítás)	Standard német, dialektus	Standard német, dialektus, magyar (tükörfordítás)	Standard német, magyar	Standard német, magyar (tükörfordítás)	Magyar, standard német	Magyar, dialektus	Magyar
	123	102	0	63,7	40,5	0,0										
	1	2	0	0,5	0,8	0,0										
	2	2	0	1,0	0,8	0,0										
	11	0	0	5,7	0,0	0,0										
	0	0	1	0,0	0,0	0,6										
	5	4	0	2,6	1,6	0,0										
	7	12	2	3,6	4,8	1,2										
	1	0	4	0,5	0,0	2,4										
	2	0	0	1,0	0,0	0,0										
	41	130	161	21,2	51,6	95,8										

4. táblázat A Pilisszentiván sajtótermékeiben megjelent releváns újságcikkek száma, aránya és nyelve az 1990. december – 1995. január, a 2002. december – 2007. január és a 2014. december – 2019. január közötti időszakokban

A korpuszban használt nyelvek	1990. december – 1995. január	2002. december – 2007. január	2014. december – 2019. január
Német	22,4%	17,2%	0,0%
Német és magyar	2,6%	2,7%	1,2%
Magyar	6,7%	21,2%	26,3%

5. táblázat *A német, a magyar és a két nyelven megjelent újságcikkek előfordulásának aránya a korpuszban 1990. december és 2019. január között*

Az első periódusban a *Szentiváni újság: Pilisszentiván havilapja – Sanktiwaner Zeitung* periodikában a teljes korpuszhoz viszonyítva a cikkek 22,4%-a német nyelven (20,1% standard német nyelven, 1,8% standard német nyelven és dialektusban, 0,3% standard német nyelven és dialektusban tükörfordításban, 0,2% dialektusban), 6,7%-a magyar nyelven és 2,6%-a két nyelven (1,1% standard német és magyar nyelven tükörfordításban, 0,8%-a standard német és magyar nyelven, 0,3%-a magyar nyelven és nyelvjárásban, 0,2%-a standard német nyelven, magyar nyelven és dialektusban tükörfordításban, valamint 0,2%-a magyar és standard német nyelven) jelent meg.

2002. december és 2007. január között a korpusz sajtószövegeinek 21,2%-a magyar nyelven, 17,2%-a német nyelven (16,6% standard német nyelven, 0,3% nyelvjárásban, 0,3% standard német nyelven és nyelvjárásban) és 2,7%-a két nyelven (2,0% standard német nyelven és magyar nyelven tükörfordításban, 0,7%-a standard német nyelven és magyar nyelven) jelent meg.

A 2014. december és 2019. január között megjelent sajtószövegek elsődleges nyelve (a korpusz 26,3%-a) a magyar. A vizsgált újságcikkek 1,2%-át két nyelven (0,7%-át magyar és standard német nyelven, 0,3%-át standard német és magyar nyelven tükörfordításban, 0,2%-át standard német nyelven, nyelvjárásban és magyar nyelven tükörfordításban) publikálták.

5. Összegzés, kitekintés

Az értekezés célja egyrészt a fent bemutatott kutatási módszerek együttes használatával a Magyarországon élő némettség lokális sajtótermékeiről egy eddig nem ismert helyzetelemzés elkészítése, másrészt a Pilisszentivánon megjelent sajtótermékekben való nyelvhasználat és a német kisebbség szempontjából releváns újságcikkek tartalmának elemzése által társadalmi jelenségek megismerése volt.

A Magyarországon élő németek lokális sajtótermékei identitáserősítő szerepet tudnak vállalni. Az 1990 és 2019 közötti időszakban a kisebbségi politika jogi háttere és a magyarországi sajtóorgánumok létrehozásának feltételei alapvetően megváltoztak, ami a magyarországi németek által kiadott folyóiratokban használt nyelvváltozatokat is befolyásolta. A kutatás alapján a nyelvhasználatban és a német kisebbség etnikai identitásával kapcsolatos témákban az alábbi tendencia rajzolódik ki:

1990 és 1995 között a legnagyobb hangsúlyt a standard német nyelv és a nyelvjárás használatára fektették. A cikkek tartalmában nagyobb törekvés mutatkozott a német anyanyelv, a helyi nyelvjárás megőrzésére, és a közös származástudat mellett a német nyelv ismerete számított az egyik legfontosabb identitásmarkernek. A leggyakoribb tartalmak között a sváb származás tudatosítása, az ősök tisztelete, az önmeghatározás, a gyökerek keresése szerepeltek. A 2002 és 2007 közötti időszakban a standard német nyelven megjelent cikkek száma csökkent, nyelvjárásban írt sajtószöveg nem jelent meg és az újságokban a magyar nyelv használata gyakoribbá vált, mint az első periódusban. A 2014 és 2019 közötti periódusban a német kisebbségről közzétett sajtóhírek nyelve túlnyomórészt magyar, ám az újságcikkek terjedelme ebben az időszakban a leghosszabb. A magyar nyelv használata arra enged következtetni, hogy a magyarországi német népcsoporttal való azonosulás elsősorban nem a német nyelv használatában, hanem a szokások, a kulturális értékek ápolásában és továbbadásában mutatkozik meg.

A különböző vizsgált időszakokban megjelent újságcikkek terjedelme jelentős különbséget mutat: Az első periódusban a német kisebbségről 193 sajtószöveg jelent meg 199 oldalon, amelyek átlagos szósza ma 391. A második vizsgált időszakban 252 releváns cikk jelent meg 170 oldalon, azok átlagos szósza ma 206. A harmadik periódusban jelent meg a legkevesebb cikk, viszont a 320 oldalon megjelent 168 sajtószöveg átlagos szósza ma 682. A kutatás a nyelvhasználat és a tartalom vizsgálata szempontjából még hitelesebb képet mutatna, ha az elemzés egysége az újságcikk helyett a szósza ma lenne.

A német kisebbség mindhárom vizsgált időszakban a többségi társadalomhoz tartozónak vallja magát, ugyanakkor törvények elfogadása és intézmények létrehozása által kulturális autonómiát biztosítanak részükre, lehetővé téve származásuk vállalását és etnikai identitásuk megőrzését, erősítését. Az *1993. évi LXXVII. törvény a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól* mérföldkövet jelentett a Magyarországon élő német kisebbség identitása szempontjából. A *2011. évi CLXXIX törvény a nemzetiségek jogairól* hatályba lépése után a nemzetiségi önkormányzatok fenntartó funkciója által lehetővé vált a nemzetiségi nevelési és oktatási intézmények autonómiája. Az identitáskonstruálást a magyarországi német

népcepoorthoz, az anyanemzethez és a többségi társadalomhoz való tartozás érzése alakítja. A vizsgált korpuszban a magyarországi németek többségi társadalomba való integrációja figyelhető meg. Mivel a törvényi és intézményi keretfeltételek által egyre több lehetőség nyílik az etnikai és kulturális normák, illetve értékek megőrzésére, 2019-ig ellensúlyozható volt a teljes akkulturáció.

Az elemzés alapjául szolgáló korpuszt célszerű lenne kontaktusnyelvészeti szempontokból is vizsgálni. Jelen kutatás keretei nem biztosítottak lehetőséget a fiatal generáció számára 1990 és 2019 között íródott tíz német nyelvű sajtótermék bemutatására, amelyek további fontos információkat hordozhatnak az értekezésben vizsgált nyelvhasználat és identitáskonceptió szempontjából. Az Országos Széchényi Könyvtárban folytatott kutatómunka során olyan 1990 és 2019 között kiadott sajtótermékek is fellelhetők voltak, amelyekben több Magyarországon élő népcsoport is képviseli magát: A *DERA* újságban a német és a szerb, az *Eleki Krónika* kiadványban a német és a román, az *OPUS* folyóiratban a német és a szlovák, a *Kőszeg és Vidéke*, *A Helyzet*, valamint a *Mohács és Vidéke* periodikákban a német és a horvát kisebbség. További kutatási megközelítés lehetne a különböző kisebbségek nyelvhasználatának és a releváns sajtószövegek tartalmának összehasonlító vizsgálata.

6. A tézisekhez felhasznált irodalom

- Akstinat, Björn (2012): *Handbuch der deutschsprachigen Presse im Ausland*. IMH-Verlag, Berlin.
- Bindorffer Györgyi (2001): *Kettős identitás. Etnikai és nemzeti identitástudat Dunabogdányban*. Új Mandátum Könyvkiadó, MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest.
- Eurich, Claus (1983): Gegen- oder Komplementär-Medien? In: Jarren, Otfried (Hrsg.): *Stadtteilzeitung und lokale Kommunikation*. 2. Auflage. Saur, München, New York, London, Paris. 13-37.
- Faulstich, Werner (2002): *Einführung in die Medienwissenschaft: Probleme – Methoden – Domänen*. Fink, München.
- Földes, Csaba (2005): *Kontaktdeutsch. Zur Theorie eines Varietätentyps unter transkulturellen Bedingungen von Mehrsprachigkeit*. Gunter Narr Verlag, Tübingen.
- Gerner, Zsuzsanna (2015): Zu soziolinguistischen Aspekten des Sprachkontaktes in den Sprachinseln Ungarns. In: Gerner Zsuzsanna – Kupa László (Hrsgg.): *Ein ethnisches Leporello: Exemplifizierung ethnischer Kooperationen aus Mitteleuropa*. Verlag Dr. Kovač, Hamburg. 41-68.
- Géring Zsuzsanna (2014): Tartalomelemzés. A virtuális és a 'valós' világ határán. Egy vállalati honlap-elemzés bemutatása. *Kultúra és közösség. IV.* folyam V. évfolyam (1.) 9-24. (Letöltés: 2022.10.19.)
- Herrmann, Carolin (1993): *Im Dienste der örtlichen Lebenswelt: lokale Presse im ländlichen Raum*. Westdeutscher Verlag, Opladen.
- Isajiw, Wsewolod W. (1993): *Definition and Dimensions of Ethnicity: A Theoretical Framework*. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.536.2347&rep=rep1&type=pdf> (Letöltés: 2017.08.20.)
- Klein Judit (2015): *Die Geschichte und Funktion der deutschsprachigen Minderheitsmedien in Ungarn im Sozialismus*. Dissertation. Andrassy Gyula Deutschsprachige Universität Budapest. <https://www.andrassyuni.eu/uploads/landing/591-dissertation-klein.pdf> (Letöltés: 2018.09.27.)
- Knipf-Komlósi, Elisabeth – Müller, Marta (2021): Zwischen Vitalität und Aufgabe. Dynamische Aspekte in der Sprache der deutschen Minderheit in Ungarn. In: Knipf-Komlósi, Elisabeth – Müller, Marta (Hrsg.): *Spracheinstellungen, Spracherhalt durch Schule, Identität Neuere Untersuchungen zur Sprache der Ungarndeutschen*. ELTE Germanisztikai Intézet, Budapest. 11-26.
- Kvale, Steinar (2005): *Az interjú. Bevezetés a kvalitatív kutatás interjútechnikáiba*. Jászöveg Műhely, Budapest.

- McQual, Denis (2003): *A tömegkommunikáció elmélete*. Osiris, Budapest.
- Papp Z. Attila (2014): A kisebbségi média és identitástermelés viszonyrendszere. In: *Média és identitás*. Médiatudományi Intézet, Budapest.
http://real.mtak.hu/16497/7/jav_mk11_web.pdf (Letöltés: 2022.11.19.)
- Rózsa Mária (2006): *Deutschsprachige Presse in Ungarn – Magyarországi német nyelvű sajtó 1921–2000 Bibliographie Bibliográfia*. Országos Széchényi Könyvtár, Gondolat Kiadó, Budapest. <https://mek.oszk.hu/04300/04342/html/#5> (Letöltés: 2021.05.19.)
- Rössler, Patrick (2005): *Inhaltsanalyse*. UVK Verlag, Konstanz.
- Schlobinski, Peter (1996): *Empirische Sprachwissenschaft*. Westdeutscher Verlag GmbH, Opladen.
- Seewann, Gerhard (2000): *Ungarndeutsche und Ethnopolitik. A magyarországi németek és az etnopolitika*. Osiris – MTA Kisebbségkutató Műhely – Magyarországi Németek Országos Önkormányzata, Budapest.
- Toggenburg, Gabriel N. – Rautz, Günther (2010): *ABC des Minderheitenschutzes in Europa*. Böhlau Verlag, Wien- Köln-Weimar.
1993. évi LXXVII. törvény a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól.
<https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99300077.TV>
<http://www.forost.ungarisches-institut.de/pdf/19930707-1.pdf> (Letöltés: 2022.10.13.)
1996. évi I. törvény a rádiózásról és televíziózásról.
<https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99600001.TV> (Letöltés: 2022.10.13.)
2005. évi CXIV. törvény a kisebbségi önkormányzati képviselők választásáról, valamint a nemzeti és etnikai kisebbségekre vonatkozó egyes törvények módosításáról.
<https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0500114.TV>. (Letöltés: 2022.10.13.)
2011. évi CLXXIX törvény a nemzetiségek jogairól. 2011. évi CLXXIX törvény a nemzetiségek jogairól. [Gesetz CLXXIX/2011 über die Rechte der Nationalitäten.]
<http://jogiportal.hu/view/a-nemzetisegek-jogairol-szolo-2011-evi-clxxix-tv>
(Letöltés: 2022.10.13.)
- Bericht der Landesselbstverwaltung der Ungarndeutschen 2013, 2014, 2015, 2016, 2017
http://www.ldu.hu/menu/38/gallery/show_gallery/38 (Letöltés: 2020.03.01.)
- Geschäftsberichte der Landesselbstverwaltung der Ungarndeutschen 2000, 2002, 2003, 2004
http://www.ldu.hu/menu/38/gallery/show_gallery/38 (Letöltés: 2020.03.01.)
- Jahresberichte der Landesselbstverwaltung der Ungarndeutschen 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012
http://www.ldu.hu/menu/38/gallery/show_gallery/38
(Letöltés: 2020.03.01.)

https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_09_2011.pdf

(Letöltés: 2022.10.16.)

https://library.hungaricana.hu/hu/collection/ksh_neda_nepszamlalasok_1960/

(Letöltés: 2020.03.08.)

http://www.nepszamlalas2001.hu/hun/kotetek/04/04_modsz.pdf (Letöltés: 2020.03.08.)

http://www.vmk.hu/_user/browser/File/markybalazs/sajtobibliografia-fm.pdf

(Letöltés: 2017.08.20.)

Deutscher „Muttersprachverein“ gegründet SZ I/3: 9

Sváb nyelvтанfolyam SK IV/ 1: 5

Primer források:

Szentiváni újság: Pilisszentiván havilapja – Sanktiwaner Zeitung

Szentiváni Tükör – Sanktiwaner Spiegel

Szentiváni Kisbíró – Sanktiwaner Kleinrichter

7. A szerző tudományos tevékenysége

7.1 Konferencia-előadások az értekezés témájában

A Magyarországon élő német nemzetiség kétnyelvűsége és identitása a rendszerváltás utáni sajtó tükrében. A Selye János Egyetem Nemzetközi Doktorandusz Konferenciája, Komárno, 2016. április 6.

Pressewesen der deutschen Nationalität in Süd- und Ostungarn 1990-2016. Grenzenlosigkeit, Transkulturalität und kreative Schreibweisen in der deutschsprachigen Literatur. Nemzetközi konferencia, Pécsi Tudományegyetem, 2016. április 21-22.

Vermittlung von Interkulturalität in der viersprachigen Zeitung der Nationalitäten von Pomáz. Vielfältige Konzepte – Konzepte der Vielfalt: Interkulturalität(en) weltweit Internationale Tagung der Gesellschaft für interkulturelle Germanistik e. V. Ústí nad Labem, Prag, 2016. október 4-9.

Pressewesen der deutschen Nationalität in Nord- und Westungarn 1990-2016. XX. Apáczai-napok Tudományos Konferencia, Gondolkodási struktúrák és kreativitás. Nyugat-magyarországi Egyetem Apáczai Csere János Kar, Győr, 2016. október 27.

Az Észak-Magyarországon élő német nemzetiség többnyelvűsége és identitása az 1989-2017 között megjelent német és magyar-német nyelvű sajtóban. XXVI. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus, Aszimmetrikus kommunikáció – aszimmetrikus viszonyok, Pécs, 2019. aug. 30. - szept. 1.

Mehrsprachigkeit und Identität der deutschen Nationalität in Nordungarn im Spiegel der ungarndeutschen Presse 1989-2017. Brücken schlagen: Mehrsprachigkeit, Interkulturelle Kommunikation und Sprachvermittlung. Internationale Tagung zu Mehrsprachigkeit unter besonderer Berücksichtigung der Herkunftssprache(n), Universität Hildesheim. Hildesheim, 2017. november 30. - dec. 2.

Regionale und lokale Periodika der deutschen Nationalität in Südungarn (1990-2017). Pécsi Tudományegyetem, Germanisztikai Szakkönyvtár és Osztrák Könyvtár, Pécs, 2018. február 16.

Sprachvarietäten und Identität in den Periodika der Ungarndeutschen im Ofner Bergland. V. Jahrestagung des Forschungszentrums Deutsch in Mittel-, Ost- und Südosteuropa (FZ DiMOS), Regensburg, 2018. szeptember 27-29.

Die Presse der multiethnischen Stadt Paumash. V. Jahrestagung des Forschungszentrums Deutsch in Mittel-, Ost- und Südosteuropa (FZ DiMOS), Regensburg, 2018. szeptember 27-29.

Verfassung sprachlicher Identität in der ungarndeutschen lokalen Presse. DoktorandInnenWorkshop, Pécsi Tudományegyetem, Germanisztika Intézet, Pécs, 2018. október 3.

Konstruktionsprinzipien in der Lokalberichterstattung. DoktorandInnen Workshop der Goethe Universität Frankfurt und des Germanistischen Instituts der Universität Pécs, Pécs, 2019. október 24-25.

Sprachliche Verfasstheit von Identität der deutschen Nationalität in den Presseorganen von Sankt Iwan bei Ofen/Pilisszentiván (1990-2019). Konferenz *Deutsche Pressesprache im Ausland*, Universität Erfurt Lehrstuhl für Germanistische Sprachwissenschaft, Erfurt, 2022. február 25-26.

Sprachverhalten als Abdruck ethnischer Identität in den lokalen Zeitungen der deutschen Minderheit in Nordungarn. Konferenz *Beyond Borders Oltre i confini* Jenseits der Grenze German speaking Minorities in Italy and around the World/Minoranze germanofone in Italia e nel mondo/Deutschsprachige Minderheiten in Italien und in der Welt. Department of Humanities, University of Trento. 6-8. Oktober 2022, Trento, Italien.

7.2 Konferencia-előadások egyéb témában

Pädagogisches Qualitätsmanagement an DSD-Schulen: „Schnittstelle“, Sprachenportfolio. Seminar für alle Programmlehrkräfte in Ungarn. Thomas Mann Gymnasium Deutsche Schule, Budapest, 2009. szeptember 29.

Преподаватель русского языка и культуры - обновленная заочная форма обучения для магистров в Университете Западной Венгрии. Fókuszban az orosz nyelv és kultúra. Nemzetközi kerekasztal beszélgetés, Széchenyi István Egyetem, Győr, 2013. március 25.

Использование русского и венгерского языков русскими женщинами, живущими в смешанных браках. Современный русский язык: Функционирование и проблемы преподавания. Nemzetközi konferencia, Orosz Kulturális Központ, Budapest, 2014. március 28.

A Magyarországon orosz-magyar vegyes házasságban élő orosz nők nyelvhasználata és nemzeti hovatartozásának érzelmi-tudati megítélése. 165 éves a magyarországi orosz nyelvoktatás. Nemzetközi konferencia, Orosz Világ Alapítvány Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Szláv Filológiai Tanszék Pécsi Orosz Központ, Pécs, 2014. június 5.

Die russische Diaspora in Ungarn. Sprachgebrauch und Identität russischer Ehefrauen in Ungarn, die in russisch-ungarisch-gemischter Ehe leben. Internationale GAL-Tagung, Frankfurt/Oder, 2015. szeptember 25.

Synergie der internationalen Kommunikation der Deutschlehrer und der interkulturellen Erziehung im Kossuth Lajos Gymnasium von Mosonmagyaróvár. XIX. Apáczai-napok Tudományos Konferencia, Gondolkodási struktúrák és kreativitás. Nyugat-magyarországi Egyetem Apáczai Csere János Kar, Győr, 2015. október 22.

Célnyelvi mérés német nyelvből a magyar-német kéttannyelvű gimnáziumok 10. évfolyamán. XX. Apáczai-napok Tudományos Konferencia, Gondolkodási struktúrák és kreativitás. Nyugat-magyarországi Egyetem Apáczai Csere János Kar, Győr, 2016. október 27.

Fachsprachenunterricht in Deutsch für zukünftige Lebensmittel-, Agrar- und landwirtschaftliche Maschinenbauingenieure an der Széchenyi István Universität in Ungarn. 26th BETA-IATEFL Annual International Conference, Learning and teaching languages: Creating bridges to the future. Konstantin Prelavsky University of Shumen, Várna, 2017. június 24.

7.3 Publikációk az értekezés témájában

Adrigán Zsuzsanna (2017): A Magyarországon élő német nemzetiség kétnyelvűsége a rendszerváltás utáni sajtó tükrében. In: Péter Nagy, Gergely Bugár, Zsolt Görözdi, József Liszka, Barnabás Vajda (szerk.): *A Selye János Egyetem Nemzetközi Doktorandusz Konferenciája.* Komárno, Szlovákia, 2016. április 6. Selye János Egyetem, Komárno. 287-296.

Adrigán, Zsuzsanna (2017): Pressewesen der deutschen Nationalität in Süd- und Ostungarn 1990–2016. In: Sándorfi, Edina; Sata Lehel (Hrsgg.) (2017): *Grenzenlosigkeit. Transkulturalität und kreative Schreibweisen in der deutschsprachigen Literatur.* Internationale Tagung des Germanistischen Instituts der Universität Pécs, 21.–22. April 2016. [= Pécs-er Studien zur Germanistik, Bd. 8] Praesens, Wien. 155-173.

Adrigán, Zsuzsanna (2017): Pressewesen der deutschen Nationalität in Westungarn 1990-2016 In: Lőrincz Ildikó (szerk.) (2017): *XX. Apáczai-napok Nemzetközi Tudományos Konferencia „Semper Reformare” Tanulmánykötet.* Széchenyi István Egyetem Apáczai Csere János Kar, Győr. 198-204.

Adrigán Zsuzsanna (2018): Az Észak-Magyarországon élő német nemzetiség többnyelvűsége és identitása az 1989-2017 között megjelent német és magyar-német nyelvű sajtóban. In: Dombi Judit – Farkas Judit – Gúti Erika (szerk.): *Aszimmetrikus kommunikáció - aszimmetrikus viszonyok.* SZAK Kiadó, Bicske. 704-737.

Adrigán, Zsuzsanna (2021): Die Selbstrepräsentation der Ungarndeutschen in den lokalen Presseorganen im Ofner Bergland. In: Hannes Philipp, Theresa Stangl, Bernadette Weber, Johann Wellner (Hrsgg.): *Deutsch in Mittel-, Ost- und Südosteuropa.* DiMOS-Füllhorn Nr. 5 Tagungsband Regensburg 2018. Open Access Schriftenreihe der Universität Regensburg. Universitätsbibliothek Regensburg. 482-513.

Adrigán, Zsuzsanna (2021): Presselandschaft der multiethnischen Stadt Paumasch in Ungarn. In: Hannes Philipp, Theresa Stangl, Bernadette Weber, Johann Wellner (Hg.): *Deutsch in Mittel-, Ost- und Südosteuropa*. DiMOS-Füllhorn Nr. 5 Tagungsband Regensburg 2018. Open Access Schriftenreihe der Universität Regensburg. Universitätsbibliothek Regensburg. 464-480.

7.4 Publikációk egyéb témában

Адриган Жужанна (2014): Использование русского и венгерского языков русскими женщинами, живущими в смешанных браках. In: *Современный русский язык: Функционирование и проблемы преподавания*. Вестник № 28, РКЦ, Будапешт. 174-183.

Adrigán Zsuzsanna (2015): A Magyarországon orosz-magyar vegyes házasságban élő orosz nők nyelvhasználata és nemzeti hovatartozásának érzelmi-tudati megítélése. In: *Tudományos Közlemények Jubileumi kötet a magyarországi orosznyelv-oktatás 165. évfordulója alkalmából*, Orosz Világ Alapítvány Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Szláv Filológiai Tanszék Pécsi Orosz Központ, Pécs. 18-35.

Adrigán, Zsuzsanna (2016): Synergie der internationalen Kommunikation der Deutschlehrer und der interkulturellen Erziehung im Kossuth Lajos Gymnasium von Mosonmagyaróvár. In: Lőrincz Ildikó (2016): *Gondolkodási struktúrák és kreativitás*. XIX. Apáczai-napok Nemzetközi Tudományos Konferencia 2015. október 21-22. Széchenyi István Egyetem Apáczai Csere János Kar, Győr. 192-204.

Adrigán, Zsuzsanna (2017): Fachsprachenunterricht für Landwirtschaft und Lebensmittelwissenschaft. *ACTA AGRONOMICA ÓVÁRIENSIS* 58:(2) 147-176.

Adrigán, Zsuzsanna (2021): Vermittlung kulturspezifischer Wörter im DaF-Unterricht für Studenten aus verschiedenen Kulturen an der Széchenyi István Universität. Imparting of Culture-Specific Words in Gfl-Teaching for Students with different Cultural Background at Széchenyi István University in Hungary. *JOURNAL PHILOLOGY ФИЛОЛОГИЯ* 39, University St. Kliment Ohridski, Sofia. 59-74.

Adrigán, Zsuzsanna (2022): Anforderungen der Sprachprüfung in der zweiten Fremdsprache für Promovierende am Beispiel des Prüfungstrainingsmaterials in Deutsch auf der Niveaustufe B1. *BDV-Magazin: Unterricht auf Distanz – Herausforderungen und Perspektiven*. Faculty of Classical and Modern Philology at Sofia University St. Kliment Ohridski, Sofia. 11-22.

Fordítás:

István Thullner - János Husz (2000): *Aussiedlung der Ungarndeutschen vom Komitat Wieselburg 1945-1946 (Die Vertreibung)*. Deutsche Minderheitenselbstverwaltung

Wieselburg - Ungarisch – Altenburg. Deutsche Übersetzung: Zsuzsanna Adrigán, Irma Börzsei, Katalin Frauhammer, Anikó Husz, Anna Klima, Adél Nagy, József Oláh, Zsuzsanna Práger, Szilvia Szepesi-Feller, János Wally, Katalin Zombo